

Oponentský posudek  
na disertační práci

Jan Bureš, Věcná jurisdikce Mezinárodního trestního soudu

Předkládaná práce (o rozsahu přes 220 str.) je rozdělena do vícerych částí, a to zejména v souladu s rozdělením zločinů, postihovaných Mezinárodním trestním soudem (MTS). Do úvodní části je pak zařazen vlastní Úvod (s. 7-9), Cíle disertační práce (s. 10-11), Základní metody práce (s. 12-13), Stručně k historii mezinárodního trestního soudnictví (s. 14-19) a Současný stav zkoumané problematiky (s. 20-26). V této úvodní partii pak dominuje argumentace, proč autorem použitý tzv. trestněprávní pohled, jenž favorizuje smlouvu za základ zkoumané problematiky, je jedinež oním optimálním přístupem. Jiný doktrinární pohled, respektující naopak obyčejovou normotvorbu zkoumaných zločinů, pak provází „otázkou, zda lze dané tvrzení bezvýhradně akceptovat“ (s. 19, pozn. 28). K doložení tohoto svého tvrzení však příliš často používá spíše povšechnosti až nepřesnosti, jež však v právnictví moc místa nemají, a to zejména na úrovni doktorského studia.

Zde právě konstatované je pak patrné na vícerych příkladech. (i) V rámci hledání počátků dnešního mezinárodního trestního soudnictví uvádí i zamýšlené vyvození odpovědnosti německého císaře Viléma „za rozpoutání války“ (s. 15, pozn. 7). Avšak tehdejší vedení války bylo zcela volnostní povahy (*liberty of action*) a tudíž odpovědnost za rozpoutání války ani nemohla vzniknout. Proto též Versailleská mírová smlouva ve svém čl. 277 uvádí jeho obžalování za porušení mezinárodní morálky a posvátnosti smluv (*arraign William II of Hohenzollern for a supreme offence against international morality and the sanctity of treaties*). Ale na stranách 107 a 173, kde se touto problematikou znovu zabývá, o odpovědnosti Viléma II. se už nezmiňuje, což znovu svědčí o oprávněnosti výše uvedené výtky nepřesnosti.

(ii) Mezi aktuální okolnosti, jimiž je provázena doktorandem zvolená tématika, patří i revizní konference k Římskému statutu (2010). S touto konferencí autor spojuje historický okamžik „kdy se poprvé podařilo v *právně závazné formě* přesně definovat skutkovou podstatu zločinu agrese“ (s. 8). Tím nejen naznačil, že partie o zločinu agrese je těžištěm překládané práce (s. 171 a násl.), současně však též aktivizoval čl. 103 Charty OSN, jímž Radou bezpečnosti pojatá odpovědnost za agresi bude mít přednost (Art. 103 – „*In the event of a conflict between the obligations of the Members of the United Nations under the present Charter and their obligations under any other international agreement, their obligations under the present Charter shall prevail*“).

(iii) Doktorand sice uznává, že u zločinů podle mezinárodního práva „protiprávnost a trestnost vychází z obecného mezinárodního práva“, a je jím tudíž normována; tedy naplňuje i kogentní povahu norem, jež páchaní těchto zločinů zakazují (s. 22). Je však i obyčejové povahy, což podle autora vyvolává též otázku subjektivního posuzování, a „může činit určité komplikace“. Proto i v mezinárodním právu „postupně dochází k (...) (jeho) nahrazování kodifikacemi“ (s. 26). Avšak řečeným „nahrazováním“ autor nemíní jen derogování působnosti, nýbrž přímo likvidování daného obyčejového pravidla a jeho vystřídání pravidlem smluvním. Jelikož však pojmově žádná mezinárodní smlouva není univerzální povahy, je tím nejen likvidováno obecně platné mezinárodní právo, ale i kogentní povaha pravidel zakazujících předmětné zločiny. Tento důsledek obratu „nahrazování kodifikacemi“ doktorand

zřejmě nezamýšlel, pouze se opět nevyplatila výše kritizovaná povšechnost a nepřesnost jeho argumentace.

Centrální část svého spisu o věcné jurisdikci MTS začíná zločinem genocidy (s. 27-59). Vnitřní členění této kapitoly zahrnuje pak všechny nezbytné pohledy na tuto problematiku. Sám též uvádí, že „skutková podstata genocidy je ze čtveřice zločinů (...) nejméně komplikovaná“ (s. 58), a že „k dané problematice existuje dostatečné množství literatury (...), stejně jako judikatury“ (s. 28). Tím ovšem nemá na mysli judikaturu Mezinárodního soudního dvora OSN (MSD), opakovaně též věnovanou problematice genocidia; doporučuji blíže osvětlit při obhajobě.

Dále se v následující části věnuje zločinům proti lidskosti (s. 60-102), jež směřují proti zvěrstvům páchaným na civilním obyvatelstvu, a to v případech nepokrytých předchozím zločinem genocidy. I v této souvislosti autor uvádí, že „k dané problematice je dostupné velké množství literatury (...)“. Pokud jde o judikaturu věnovanou těmto zločinům, pak uvádí, že lze ji označit jako „pravděpodobně nejbohatší“ (s. 61) a také na samotné Římské konferenci (1998) „bylo překvapivě málo diskusí ohledně formulace zločinů proti lidskosti“ (s. 63). V současném podání Římského statutu jsou pak tyto zločiny oproštěny od jakékoli spojitosti s ozbrojeným konfliktem (*war nexus*), jak tomu bylo v době poválečného soudnictví. Autor také podává vyčerpávajícím způsobem formy jednání naplňujících zločiny proti lidskosti (s. 74-97). Závěrem pak udává, že zločiny proti lidskosti „tvoří jádro současných mezinárodních trestních stíhání“ (s. 101).

Jako třetí uvádí část o válečných zločinech (s. 102-170), je také svou šíří nejrozsáhlejší materií a zahrnuje i „historické pozadí problematiky“ (s. 102), v němž uvádí normativitu, jejíž porušování řečené válečné zločiny zakládají. Oponent zde postrádá zmínku o ženevských úmluvách z r. 1929. Jakkoli jde jen o úpravu významnou pouze historicky, je nicméně k uvedení, neboť po prve už neobsahuje tzv. doložku o solidaritě (*clausula si omnes*), tak charakteristickou pro období předcházející; doporučuji tak učinit při obhajobě. Právě existence této doložky zpochybňuje tvrzení, že tzv. haagské právo bylo kodifikací mezinárodního válečného práva už *na počátku 20. století* (s. 114); i k této otázce doporučuji autorovo vyjádření u obhajoby. Nicméně stránkově nejrozsáhlejší je pojednání o jednotlivých trestních jednání, jež naplňují předmětné válečné zločiny (s. 124-164). Pokud jde o partii, věnovanou problematice chráněných osob (s. 115-117), je též ke zmínění otázka *unlawful combatants* na americké základně Guantánamo, jakkoli to se zde posuzovanou materií bezprostředně nesouvisí; ke zmínění též při obhajobě. Závěrem doktorand vyslovuje myšlenku, se kterou dlužno plně souhlasit, že by článek 8 - právě věnovaný válečným zločinům - zasluhoval systematictější uspořádání jednotlivých skutkových podstat, odstranění duplicity a celkové zpřehlednění jeho obsahu“.

Konečně přistupuje k poslední skutkové podstatě, a to ke zločinu agrese. Tato problematika je podle výslovného sdělení doktoranda těžištěm předkládané práce, neboť ji pokládá za novinku, již autor zdůvodňuje *aktuálnost tematiky* věcné jurisdikce Mezinárodního trestního soudu (s. 7-8). Je totiž výsledkem revizní konference, jež se konala v r. 2010, zatímco předchozí partie jsou bez mála 15 let staré (1998) a v podstatě jen v češtině přiblížená anglicky psaná zahraniční literatura zdůvodňuje praktickou upotřebitelnost předkládané práce; jde zejména o často citovaná díla uznávaných autorů jakým je Ital A. Cassese, Ir W. A. Schabas a Němec G. Werle.

Obecně lze říci, že snaze zařadit zločin agrese do věcné jurisdikce MTS dominuje představa, kterou také sdílí doktorand, oživit poválečné soudy (Norimberk, Tokio), a to ve stálou instituci, současně ale též neopakovat výtky adresované těmto bývalým soudům. Na prvním místě pak doktrinární kritiku, že tyto tribunály postihovaly tam

uvedené zločiny, včetně zločinu agrese (zločin proti míru) při nerespektování zásady *nulum crimen sine lege*, neboť „obvinění byli stíháni za činy, které v době spáchání nebyly trestnými činy *de lege lata*“ (s. 175-176). Uznává sice, že v té době byla útočná války už právně zakázána (mezinárodní obyčej nicméně výslovně neuvádí), avšak naopak výslovně uvádí, že individuální trestní odpovědnost normována nebyla. To ale neodpovídá skutečnosti, což autor též uvádí na straně 176 uvedením názoru samotných soudů, a to pokud jde o zákaz používání síly. Také individuální trestní odpovědnost je v té době už právně upravena, je totiž součástí obyčejové odpovědnostní normativity o satisfakci. V dané souvislosti je původce újmy způsobené jinému státu podroben trestnímu postihu vnitrostátnímu (*national jurisdiction*), což nutně vynikne u újmy způsobené celému mezinárodnímu společenství států, a to jako důsledek nedodržení kogentních norem obyčejového obecného mezinárodního práva, jež též zákaz uchylování se k síle stanoví. Vynucení případně nesplněné satisfakce pak vede až k trestnímu postihu mezinárodním soudem (srov. též *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, 2001). Autor ale odmítá právě uvedené tvrzení, jež favorizuje tzv. odpovědnostní pohled na danou problematiku poválečného i současného mezinárodního trestního soudnictví, a to řečnický vyjádřenou otázkou „zda lze dané tvrzení bezvýhradně akceptovat“ (s. 19, pozn. 28). U obhajoby oponent očekává, že bude nejen uvedeno jak tento tzv. odpovědnostní pohled vyústí až v soudní postih, ale i důvody proč tento pohled nelze bezvýhradně akceptovat, jak autor tvrdí (s. 19, pozn. 28).

Za současného systému kolektivní bezpečnosti, jenž určení agresora a naložení s jeho odpovědností vyhraňuje Radě bezpečnosti OSN, nelze již kopírovat poválečné tribunály ve stíhání agrese a jejího původce. Tehdy totiž odpovědnost za rozpoutání 2. sv. války byla zakotvena nejen v Postupimské deklaraci a navazujícím Závěrečném aktu Pařížské konference o reparacích, ale i v rozsudcích řečených tribunálů. I kdyby se, a to sebe dokonaleji, zdařilo vyformulovat postihování zločinu agrese před MTS, stále bude platit čl. 103 Charty OSN, kterým se upřednostňuje její aplikování (*shall prevail*), a to i při uplatnění případného veta stálých členů; řečené upřednostnění je totiž spojeno s vlastní normativitou a nikoliv s její aplikací. Ač tuto překážku rozšíření věcné kompetence MTS autor vůbec nezmiňuje, lze ji nicméně dovodit z jeho povzdechu, že skutková podstata zločinu agrese před tímto soudem „má pouze symbolickou hodnotu“ (s. 196). Jak ale pak srovnat toto tvrzení s tím, že se „podařilo v právně závazné formě přesně definovat skutkovou podstatu zločinu agrese“ (s. 8)? Opět tématika pro obhajobu!

Závěrem budiž konstatováno, že doktorand převážně výběrem určité zahraniční literatury favorizující tzv. trestněprávní pohled na danou problematiku spíše pojednal o aspektech relevantních pro tzv. smluvní zločiny (*treaty-based crimes*), než o aspektech provázejících porušování pravidel *ius cogens*. U následků porušování těchto pravidel přichází totiž v úvahu postih před MTS jen v případech kdy je jinak příslušný stát *unwilling or unable to carry out the investigation or prosecution (complementarity principle, čl. 17 Statutu)*. Tím je též vyjádřena přednost národní trestní jurisdikce a též prvotní odpovědnost územního státu předmětný postih páchaní řečených zločinů vykonat.

Jinak ale doktorand prokázal schopnost samostatné tvůrčí práce v daném oboru, neboť předkládá text, který je velmi propracovaný. Práce splňuje požadavky standardně kladené na disertace v oboru mezinárodního práva a je též vhodným pokladem pro obsahově užitečnou rozpravu při obhajobě, kterou vřele doporučuji.

V Praze 23. března 2012

Č. Čepelka

